

جایگاه ملت و دولت در فلسفه سیاسی امام خمینی (ره) «الگوی دولت - ملت ولایی»

بخش اول: حکومت مطلوب

فلسفه سیاسی دانش توجیه عقلانی از نظام سیاسی مطلوب است. مراد از توجیه عقلانی اعم از طریقت عقل (روش) و موضوعیت عقل (مرجعیت) است. بنابر این، وقتی عالم اسلامی به نحو عقلانی نظام سیاسی مطلوب را از کتاب و سنت استنباط می‌کند؛ کار او در حوزه فلسفه سیاسی قرار می‌گیرد. چنان که امام خمینی (ره) تبیین عقلانی نظام سیاسی اسلام را به هر دو روش طریقی و موضوعی انجام داده است. ایشان در اثبات نظام سیاسی مبتنی بر ولایت فقیه، هم به عقل ارجاع داده است و هم از معبر عقلانی وارد کتاب و سنت شده است. از دیدگاه ایشان، حکومت جزء اصول بنیادین اسلام است. به طوری که مسلمان با انکار آن گرفتار کفر خفی می‌شود. حکومت اسلامی مقتضای دو وصف مالکیت و حاکمیت مطلقه خداوند است. چنان که عقل سلیم خداوند را از هدایت عاری از حکومت را منزّه می‌داند. بر همین اساس، امام خمینی (ره) هر گونه نظام سیاسی عرفی را اعم از نظام‌های سلطانی (صفویه) و مدرن (نظام رضاخانی و آتاتورکی و غربی) نامشروع می‌داند. حکومت نامشروع، حکومت طاغوت است. به عقیده امام خمینی نظام سیاسی اسلام مبتنی بر اصل امامت است و حاکمیت ولی فقیه عبارت از استمرار امامت در عصر غیبت معصوم علیه السلام است. بر این اساس، از نظر ایشان حکومت مشروع در اسلام عبارت از حکومت ولایی است. ولایت از آن خدا و رسول خدا و اولوالامر یا علمای راستین خدا است.

بخش دوم: جایگاه دولت و ملت

از جمله بحث‌های اساسی در فلسفه سیاسی جایگاه و رابطه دولت و ملت در نظام سیاسی مطلوب است. فیلسوفان سیاسی در تبیین این مسأله از دوگانه‌های فلسفی مختلفی بهره می‌گیرند. در اینجا به چهار مورد از این دو گانه‌ها اشاره می‌شود.

۱- دو گانه حق و تکلیف؛ ۲- دوگانه مشروعیت و مقبولیت ۳- دوگانه غلبه و ارادت ۴- دوگانه قراردادی و طبیعی

ویژگی فلسفه سیاسی امام خمینی در پرداختن به این مسأله جامعیت آن است. ایشان در مباحث فلسفی - کلامی خود این چهار دو گانه را مد نظر داشتند. از بررسی نظرات ایشان می‌توان جایگاه دولت - ملت در

نظام ولایی را اینگونه تصویر کرد که از جهت دوگانه حق و تکلیف، تلفیقی است و از جهت دو گانه مشروعیت و مقبولیت، تفکیکی است و از جهت دو گانه غلبه و بیعت بر اصل بیعت است و از جهت دو گانه قراردادی و مطلقه بر وجه مطلقه است. جدول مقایسه‌ای زیر میان سه نظام سیاسی مطلوب در توضیح این بحث مفید خواهد بود.

مدرن	سلطانی	ولایی	نظام سیاسی دوگانه‌ها
تک ساحتی	تک ساحتی	تلفیقی	حق و تکلیف
تجمع	منفی	تفکیکی	مشروعیت و مقبولیت
منفی	غلبه	بیعت	غلبه و بیعت
وکالت (قراردادی)	مطلقه	مطلقه	قراردادی و مطلقه

جمع‌بندی: بر اساس جدول فوق می‌توان چنین نتیجه گرفت که رابطه دولت - ملت در نظام سیاسی ولایی در حدّ اعلی؛ در نظام سیاسی مدرن در حدّ اواسط و در نظام سیاسی سلطانی در حدّ ادنی دیده شده است. به همین خاطر است که امام خمینی(ره) مکرر می‌فرمودند مردم سالاری واقعی در حکومت اسلامی است.

داود مهدوی‌زادگان

عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

davood@ihcs.ac.ir